

УВОДЗІНЫ Ў ПЕРАКЛАДАЗНАЎСТВА: АДКРЫТАЯ КАНСУЛЬТАЦЫЯ**1. Паняцце перакладу і перакладазнаўства.**

Паралельнае функцыянаванне беларускай і рускай моў як дзяржаўных у Рэспубліцы Беларусь вымагае бездакорнага валодання абедзвюма мовамі кожным насельнікам. Тым больш актуальным становіцца гэта для будучага спецыяліста-філолага, які атрымлівае кваліфікацыю “выкладчык беларускай і рускай моў і літаратур, перакладчык”. Нязмешанае, чыстае, дасканалое і дарэчнае двухмоўе – гэта ідэал, да якога павінны ісці нашы студэнты. У практыцы паралельнага прафесійнага авалодання двюма мовамі вялікую ролю адыгрывае пераклад. Метадысты мяркуюць, што ў сістэме моўнай адукацыі пераклад выступае і сродкам навучання роднай ці замежнай мовам, і мэтай навучання для забеспячэння сацыяльна-культурных патрэб, і найэфектыўнейшым прыёмам пераадолення ўсіх тыпаў і разнавіднасцей інтэрферэнцыі. А калі гаварыць пра развіццё звязнай мовы студэнтаў, то ў практыцы паралельнага прафесійнага вывучэння беларускай і рускай моў перакладу павінна ўдзяляцца асаблівая ўвага.

Як слухна заўважае М. В. Абабурка са спасылкай на З. Я. Раганаву, пераклад з адной мовы на іншыя – гэта складаны акт разумова-маўленчай дзейнасці чалавека, усебаковае асэнсаванне ім аўтэнтычнага выказвання (тэксту), пранікненне ў форму арыгінала як носьбіта пэўнага сэнсу і стылістычнай функцыі. Перакладаць з рускай мовы на беларускую – значыць удумвацца ў сэнс і стыль рускамоўнага выказвання і на іх аснове, карыстаючыся правіламі і законамі супастаўляльнага метаду, падбіраць неабходныя беларускамоўныя адзінкі на ўсіх узроўнях [1, с. 2].

Слова “**пераклад**” як агульнаўжывальнае ў сучаснай беларускай мове тлумачыцца наступным чынам: “Тэкст, перакладзены з адной мовы на другую” [16, с. 465]. Як навуковы тэрмін “**пераклад**” – гэта: 1. Адшукванне семантычных адпаведнікаў розных адзінак двюх ці некалькіх моў з мэтай іх адэкватнай перадачы (звычайна ў форме так званых перакладных слоўнікаў); 2. Перадача інфармацыі, якая змяшчаецца ў вусным ці пісьмовым выказванні (тэксце), сродкамі іншай мовы (іншымі словамі – вусны ці пісьмовы пераклад з адной мовы на іншую таго ж самага зместу); 3. Адшукванне ў іншай мове такіх сродкаў выражэння, якія забяспечвалі б эквівалентную перадачу не толькі дадзенага выказвання (тэксту), але і новага (звычайна гэта адбываецца пры мастацкім перакладзе з адной мовы на іншыя) [1, с. 1].

Навука пра пераклад называецца **перакладазнаўства**, якое вылучылася з лінгвістыкі ў самастойную філалагічную навуку ў сярэдзіне ХХ стагоддзя. Разам з тым, паколькі пераклад – гэта складаная шматгранная з’ява, асобныя аспекты яго могуць быць прадметам даследавання розных навук. У межах перакладазнаўства вывучаюцца псіхалагічныя, літаратуразнаўчыя,

этнаграфічныя і іншыя бакі перакладчыцкай дзейнасці, а таксама гісторыя перакладчыцкай дзейнасці ў той ці іншай краіне або краінах. У залежнасці ад прадмета даследавання можна вылучыць *псіхалагічнае перакладазнаўства* (псіхалогію перакладу), *літаратуразнаўчае перакладазнаўства* (тэорыю мастацкага або літаратурнага перакладу), *этнаграфічнае перакладазнаўства*, *гістарычнае перакладазнаўства* і інш. Аднак вядучае месца ў сучасным перакладазнаўстве належыць усё ж *лінгвістычнаму перакладазнаўству* (лінгвістыцы перакладу), што вывучае пераклад як лінгвістычную з’яву. Разам з тым асобныя віды перакладазнаўства дапаўняюць адзін аднаго і імкнучца да ўсебаковага апісання перакладчыцкай дзейнасці. Тэарэтычную частку лінгвістыкі перакладу складае лінгвістычная тэорыя перакладу, у межах якой даследчыкі адрозніваюць *агульную тэорыю перакладу*, *прыватныя тэорыі перакладу і спецыяльныя тэорыі перакладу*.

На сучасным этапе пераклад лічыцца міжмоўнай камунікацыяй, якая мае розныя віды (напрыклад, безмашынны пераклад і машынны пераклад), формы (вусны і пісьмовы пераклад) і жанры (вучэбны вусны і пісьмовы пераклад, вусны паслядоўны і сінхронны пераклад, пераклад літаратуры розных стыляў і жанраў). Спецыфіку асноўных відаў, формаў і жанраў перакладу можна знайсці ў кароткім слоўніку перакладчыцкіх тэрмінаў, прыведзеным у навучальных мэтах у канцы дадзенай публікацыі. Сучасная тэорыя і практыка перакладу надае асноўную ўвагу адэкватнаму (даслоўнаму, літаральнаму), вольнаму (свабоднаму) і мастацкаму перакладам.

Варта сказаць, што з развіццём перакладаў звязана ўзнікненне і развіццё супастаўляльнага, або тыпалагічнага, мовазнаўства як роднасных, так і няроднасных моў. Ва ўмовах стыхійнага полілінгвізму (шматмоўя) і ўзаконенага білінгвізму (двухмоўя) у Беларусі на аснове супастаўляльнага метаду плённа праводзіцца вывучэнне лексікі і фразеалогіі, фанетыкі і словаўтварэння, граматыкі і стылістыкі беларускай і рускай моў.

Акрамя таго, супастаўляльны аналіз перакладу значных тэкстаў ці нават кантэкстаў з рускай мовы на беларускую і наадварот дазваляе надзвычай шырока і поўна ўбачыць суадносіны як унутраных, так і знешніх асаблівасцей маўлення абедзвюх моў на пэўным этапе іх развіцця. Супастаўленні “ад формы да зместу” і “ад зместу да формы” дазваляюць рабіць разнастайныя назіранні і і даследаванні як фармальна-структурных, так і функцыянальна-семантычных адрозненняў рускай мовы ад беларускай і наадварот. Гэта, несумненна, у значнай ступені дапамагае не толькі ў засваенні літаратурных нормаў абедзвюх моў, але і павышае культуру валодання абедзвюма мовамі як дзяржаўнымі ў Рэспубліцы Беларусь [1, с. 1].

Пры перакладзе рускамоўных тэкстаў на беларускую мову, як і пры стварэнні іх на той ці іншай мове ў якасці роднай, найперш патрэбна ведаць агульнапрынятыя правілы і законы рускага і беларускага маўлення як спосабаў камунікацыі, што праяўляюцца галоўным чынам у дыялагічнай і маналагічнай формах, вусна ці пісьмова; правілы і законы рускай і беларускай моў як сродкаў камунікацыі (нават абавязковых, як дзяржаўных, у Рэспубліцы Беларусь).

Як вядома, асноўная задача камунікацыі заключаецца ў тым, каб у свядомасці слухача (чытача) ўзнікла такая ж інфармацыя, якую перадае той, хто гаворыць (піша). Практычна атрымліваецца так, што паміж інфармацыяй перададзенай (выражанай) і інфармацыяй, якая ўзнікла ў свядомасці слухача і чытача, усталёўваецца большае ці меншае падабенства. І чым яно большае, тым лепш ажыццяўляюцца камунікацыйныя задачы, тым большыя дасягненні і вынікі нават пры элементарным камунікацыйным акце: аўтар (адрасант) – тэкст – адрасат (рэцыпіент). Пра гэта ў любым выпадку павінен клапаціцца перакладчык.

2. Пераклад – разнавіднасць міжмоўнай і міжкультурнай камунікацыі.

Дзякуючы перакладу, людзі, якія гавораць на розных мовах, могуць камунікавацца ў полінацыянальных, поліэтнічных дзяржавах. Дзякуючы, перакладу, распаўсюджваюцца розныя вучэнні і рэлігіі, мы атрымліваем звесткі пра культуру іншых народаў і інш. Такім чынам, пры дапамозе перакладаў адбываецца не толькі міжмоўная, але і міжкультурная камунікацыя.

Трэба адзначыць, што ў апошнія гады змяніліся погляды на само паняцце “культура”. Раней пад словам “культура” разумелі сукупнасць матэрыяльных і духоўных дасягненняў грамадства, зараз жа гэта паняцце ахоплівае ўсе гістарычныя, сацыяльныя і псіхалагічныя асаблівасці сферы дзейнасці чалавека. І ў працах многіх сучасных вучоных, як айчынных, так і замежных (у тым ліку і расійскіх) адзначаецца тая асаблівая роля, якую адыгрывае пераклад ў развіцці культуры, навукі, эканомікі, літаратуры і самой мовы зносін.

Таму, зыходзячы з таго, што пераклад стаў разглядацца і асэнсоўвацца разнавіднасцю не толькі міжмоўнай, але і міжкультурнай камунікацыі, ён стаў таксама і аб’ектам вывучэння культуралагічных даследаванняў. Разглядаючы пытанні міжкультурнай камунікацыі, трэба бясспрэчна памятаць, што асноўную ролю ў працэсе перакладу адыгрывае перакладчык – чалавек, які валодае адной або некалькімі замежнымі мовамі, які і забяспечвае міжкультурную камунікацыю. Таму для забеспячэння адэкватнай міжкультурнай камунікацыі перакладчык павінен быць не толькі білінгвам, але і “бікультурным”. Такім чынам, міжкультурная камунікацыя і пераклад – рэчы непадзельныя, а значыць, пераклад варта разглядаць як разнавіднасць міжмоўнай і міжкультурнай камунікацыі.

У гэтым плане цікавым з’яўляецца пераклад устойлівых моўных выразаў (фразеалагізмаў, прымавак, прыказак), якія найбольш шчыльна звязаны з пазамоўнай рэчаіснасцю і адлюстроўваюць спецыфіку менталітэту і ментальнасці носьбітаў пэўнай лінгвакультурнай супольнасці, што павінна быць абавязкова ўлічана пры перакладзе. Напрыклад, і ў беларускай, і ў польскай мовах маюцца аднатыпныя па форме і кампанентным складзе прымаўкі: бел. *Начная зязюлька дзённую перакукуе* і польск. *Nocna gżegżółka zawsze dzienną przekuka*, аднак наўрад ці іх узаемазамена ў перакладаемых кантэкстах прыведзеных моў будзе дарэчнай, бо разуменне іх семантыкі і, адпаведна, пераклад патрабуюць спецыяльнага культурнага каментарыя. Так, у беларусаў

фразама *начная зязюля* ўжывалася для наймення жонкі, дарагой палавіны, а прыведзены выраз, можна меркаваць, датычыцца інтымных адносін паміж мужам і жонкай: і калі не ўсё ладзіцца ў сям’і ўдзень, то шмат чаго мужчына даруе жанчыне ўночы. У “Тлумачальным слоўніку прыказак” І. Я. Лепешава і М. А. Якалцэвіч выраз *Начная зязюлька дзённую перакукуе* тлумачыцца наступным чынам: “*Жонка зможа настаяць на сваім, перамяніць думкі мужа. Жонка на мужа мае значны ўплыў, асабліва ў інтымных адносінах. Пад гэтым ўплывам ён часта перамяняе свае далейшыя намеры: начная зязюлька дзённую перакукуе* (К. Крапіва. Беларускія прыказкі). – Цьфу! – плюнуў [бацька]. Канечне ж, зазваў на сына, які ўкленчыў перад жонкаю. – Каб на цябе халера: начная зязюля перакукуе-такі дзённую... (Г. Далідовіч. Пабуджаныя). – Не, Нюшка. Твайму ўжо хлопцу на цябе і губу скрывіць няма за што. Ён табе павінен з аднаго золата труну выштукаваць. – Ай, хоць бы з сырых якіх дошак зрабіў... Мамка добра, а жонка лепей. Начная зязюля ўсё роўна, уніяціна, перакукуе дзённую (Я. Сіпакоў. Стафета). Я магла б угаварыць мужа пайсці працаваць на рынак (як кажуць, начная зязюля дзённую перакукуе) (С. Шаўцоў “Гэта гучыць горда”?)” [11, с. 352].

Адзін з пададзеных у слоўніку кантэкстаў пацвярджае звесткі ураджэнкі Магілёўскай вобласці, якая паведаміла нам, што у іх мясцовасці пад *дзённай зязюляй* падразумяваюць свякроў. І ў такім выпадку сэнс прыведзенага вышэй выразу заключаецца ў тым, што жонка для мужчыны пераважае над маці. Такія ж звесткі пра семантыку адпаведнага выразу даюць і расіяне. У польскай жа народнай культуры, згодна са звесткамі “Слоўніка сімвалаў” В. Капаліньскага, *начной зязюлькай* называюць жанчыну лёгкіх паводзін, каханку. Таму, натуральна, польскі варыянт прымаўкі – *Nocna gźegźółka zawsze dzienną przekuka* – гаворыць, што каханка для мужчыны важнейшая за жонку.

Такім чынам, ідэнтычныя або падобныя па форме і кампанентнаму складу выразы аказваюцца неідэнтычнымі па свайму актуальнаму значэнню, што можа быць патлумачана адрозненнямі ў бачанні свету і спецыфікай вобразнага мыслення прадстаўнікамі розных культур, на што абавязкова павінен звяртаць увагу перакладчык.

У розных мовах у аднолькавых па форме і кампанентнаму саставу фразеалагізмах адны і тыя ж словы могуць актуалізаваць розныя семы і такім чынам адрознівацца сваім значэннем, напрыклад: бел. *даць дзёру* ‘кінуцца наўцёкі, імкліва ўцячы’ і руск. *дать деру* ‘пакараць каго-небудзь’; бел. *заліць за шкуру сала* ‘зрабіць каму-небудзь вялікую прыкрасць, дапячы каго-небудзь’ і руск. *залить за шкуру сала* ‘запасціся’; бел. *вышчарыць зубы* ‘памерці’ і руск. *оскалить зубы* ‘жорстка расплаціцца за што-небудзь, панесці суровае пакаранне, кару за ўчыненае’ [3, с. 269–270].

Пэўнымі культурнымі (экстралінгвістычнымі) фактамі і іх псіхічным успрыманнем можна патлумачыць і адсутнасць фразеалагічных адпаведнасцей у супастаўляемых мовах або розныя вобразныя складнікі выказаў пры перадачы падобнай семантыкі. Так, напрыклад, у славацкай мове пра жанчыну, вельмі ахвочую да сексу, кажуць, што яна *tá bielu pečienku* – ‘мае белую пячонку’ альбо

‘нарадзілася з белай пячонкай’. Перакласці гэты выраз дакладным адпаведнікам на беларускую мову ўяўляецца нам немагчымым, што можна патлумачыць спецыфікай ментальнасці і маральна-этычнага канона нашых продкаў. На Беларусі пра інтымныя стасункі адкрыта не гаварылі, і нават цалавацца на людзях лічылася непрыстойным. Тым больш калі справа тычылася жанчыны, тут увогуле ніякіх вольнасцей нават не падразумывалася: жанчына, ахвочая да сексу, адназначна асуджалася. Таму, напрыклад, існуе такі фразеалагізм, як *жанчына лёгкіх паводзінаў* пра непрыстойныя такога кшталту паводзіны жаночага полу. Ёсць фразеалагізм *павесіцца на шыю* – ‘навязвацца, настойліва дамагацца прыхільнасці, сімпатыі, узаемнасці’. Пра жанчыну ў адносінах да мужчыны, але гэта зноў жа не адпаведнікі прыведзеным славацкім выразам, ёсць дыялектныя фразеалагізмы *круціць хвостом* – ‘паводзіць сябе непрыстойна’, *хвостом бегаць* – ‘заляцацца’, *паднасіцца з хвостом* – ‘аддавацца (пра дзяўчыну)’: *Паднасілася з хвостом, пакуль бруха не нажыла, а ён і браць яе не думае* [20, с. 280], *даматаць хвостом* – ‘павесці сябе легкадумна’ [19, с. 129]. Такім чынам, калі ўжо гаварыць пра апісанне пэўных дачыненняў мужчыны і жанчыны, то ў беларусаў ідзе гаворка не пра пячонку, а пра хвост, тое ж характэрна і для ўсіх усходнеславянскіх моў у розных варыянтах. Відаць, найбольш блізім да аналізуемых славацкіх варыянтаў будзе беларускае дыялектнае выслоўе *слабая (слабы) на перадок*, спарадычнае ўжыванне якога з выразнай неадабральнай канатацыяй аднолькава як у адносінах да мужчын, так і да жанчын “распусных” паводзінаў сустракалася намі ў гаворках Маладзечаншчыны, але выраз не знойдзены ў фразеалагічных даведніках. Фразеалагічныя адзінкі пра сексуальныя паводзіны з паметай ‘неадабр.’, зафіксаваныя ў “Фразеалагічным слоўніку беларускай мовы”, тычацца характарыстыкі мужчын: *кот марцовы* – ‘распуснік, блуднік’, *мышыны жарэбчык* – ‘стары, які любіць заляцацца да маладых жанчын’ [10, т. 1, с. 376].

Пра тое, што патэнцыяльная нявеста вельмі добрая, у славацкай мове кажуць, што яна *tá všetkých päť P* – ‘мае ўсіх пяць P’ (г.зн. яна *pekna* (прыгожая), *obožna* (набожная), *pracovita* (працавітая), *panna* (цнатлівая), *tá peňazí* (багатая)). Што тычыцца выказаў адносна нявесты ў беларускай мове, то спецыяльных фразем таксама не заўважана, акрамя выслоўяў тыпу *маладзіца як брусніца* (руск. *кровь с молоком*), але гэта не толькі ў адносінах да нявесты, а ацэнка вартасці дзяўчыны ўвогуле. Што тычыцца выбару нявесты, то беларусы, шануючы прыгажосць жанчыны, добра ўсведамлялі, што краса хуткаплынная, не на век, і таму аддавалі перавагу здароўю, працавітасці, розуму, умельству нявесты, напрыклад: *Вазьмі сабе жонку хоць татарку, абы вяла гаспадарку; Шукай жонку не на йгрышчы, а на ржышчы*. У той час як, напрыклад, у італьянскай прымаўцы прэзентавана зусім іншае “правіла”: *Chi nasce bella nasce maritata* (літаральна ‘Хто нараджаецца прыгожай, нараджаецца замужняй’, руск. *Красивой рождается – замужней быть*).

Апісаныя вышэй і многія іншыя выпадкі без спецыяльных фонавых (культурных) ведаў могуць прывесці да непаразуменняў пры кантактах. Калі гэтыя кантакты вусныя, то на перакладчыка, акрамя перакладу тэксту,

ускладаецца функцыя кансультанта па міжкультурнай камунікацыі, калі ж перакладаецца пісьмовы тэкст, неабходныя каментарыі або заўвагі да тэксту, ініцыятарам якіх выступае перакладчык.

3. Асноўныя этапы гісторыі перакладу.

Перакладамі з адной мовы на іншую людзі карыстаюцца даўно, аднак ніхто дакладна не можа сказаць, калі быў зроблены першы пераклад. Тым не менш адбылося гэта тады, калі ажыццявілася кантактаванне і камунікацыя людзей, якія гаварылі на розных мовах пры дапамозе мовы-пасярэдніцы. Варта таксама адзначыць, што адносіны да перакладу былі досыць супярэчлівымі да з'яўлення лінгвістычнай тэорыі перакладу ў 30-я гады XX стагоддзя. Для адных пераклад быў як хобі або любімы занятак, для другіх – службовым абавязкам, для трэціх – пераклад быў проста немагчымым па іх перакананнях.

Аднак зразумела тое, што на працягу ўсёй гісторыі развіцця грамадства розныя народы ўступалі і ўступаюць у гандлёвыя, ваенныя, палітычныя, эканамічныя, культурныя, навуковыя і іншыя стасункі паміж сабой. У працэсе камунікацыі мовы гэтых народаў аказвалі і аказваюць пэўны ўплыў адна на адну, што прыводзіла і прыводзіць да іх змен, знікнення адных і ўзнікнення іншых моў. Асаблівую ролю ў гэтых працэсах адыгрывала і адыгрывае двухмоўе і шматмоўе і, адпаведна, людзі, якія валодаюць дзвюма мовамі (білінгвы) і некалькімі мовамі (паліглоты).

Праблемы двухмоўя, шматмоўя і ўплыву моў адна на адну прыцягвалі ўвагу вучоных даўно, аднак па-сапраўднаму растлумачыць гэтыя з'явы было практычна немагчыма і іх паслядоўнае апісанне было ўскладненым. Доўгі час адносіны да двухмоўя і шматмоўя былі супярэчлівымі.

Вывучаючы гэтыя праблемы, вучоныя ўстанавілі, што двухмоўе ўзнікла яшчэ ў эпоху першабытнаабшчыннага ладу. У выніку войнаў, якія вяліся паміж родамі, якія гаварылі на розных мовах, захопліваліся палонныя, якія проста вымушаны былі засвойваць мову новага роду, але ж і на сваю мову яны не маглі адразу забыцца, такім чынам яны і становіліся білінгвамі.

Двухмоўе у першабытным грамадстве насіла выпадковы і часавы характар, але ўжо ў той час узнікла неабходнасць у перакладзе з адной мовы на іншую.

Са з'яўленнем дзяржаўных аб'яднанняў, такіх як Старажытны Егіпет, Рымская імперыя, дзяржаў Старажытнай Грэцыі, Індыі, Ірана, Сярэдняй Азіі і інш., якія ўключылі ў сябе разнамоўныя плямёны і народнасці, узнікла неабходнасць зносін паміж гэтымі народамі. З'явілася патрэба ў прафесійных перакладчыках. Змешаныя шлюбы ў гэтых дзяржавах прыводзілі да розных формаў двухмоўя. Заваёўванне новых тэрыторый часта прыводзіла да перамогі мовы заваёўнікаў над мовай пераможаных. Такім прыкладам можа быць распаўсюджанне латыні на правах дзяржаўнай мовы на вялікай і разнастайнай па этнічным складзе тэрыторыі Рымскай імперыі – на Пірэнеях, у Францыі, Альпах, на Балканскім паўвостраве. Латынь відазмянілася і дала пачатак сучасным раманскім мовам.

Асаблівую цікавасць уяўляе лацінска-грэчаскае двухмоўе, якое пачалося ў 146 годзе да н.э. з пакарэння рымлянамі Грэцыі. Гэта двухмоўе пакінула

чалавецтву грэка-лацінскую навуковую тэрміналогію – аснову тэрміналогіі ва ўсіх галінах ведаў.

Устойлівыя формы двухмоўя сталі ўзнікаць у эпоху феадалізму. Гэтаму спрыялі пераход ад язычніцкіх вераванняў да новых рэлігій, якія прыўносілі ў грамадства іншую, культавую (сакральную) мову і пісьменнасць.

У выніку войнаў адбывалася заваяванне і асіміляцыя аднаго народа іншым і гэты фактар ляжаў у аснове франка-англійскага, грэка-турэцкага, славяна-турэцкага і іншых форм двухмоўя ў Асманскай імперыі; чэшска-нямецкага ў Чэхіі; польска-ўкраінскага, польска-беларускага, польска-літоўскага ў землях, заваяваных палякамі.

У эпоху капіталізму двухмоўе становіцца шырока распаўсюджанай з’явай, ствараюцца ўдзячныя ўмовы для двухмоўя. Узнікае мода на замежныя мовы. У гэты перыяд з’яўляюцца такія шматнацыянальныя дзяржавы, як Аўстра-Венгрыя, ЗША, у якіх мова адной пануючай нацыі з’яўляецца дзяржаўнай мовай. У калоніях краіны-метраполіі прытрымліваюцца палітыкі, скіраванай на выцясненне мясцовых моў і культур мовай і культурай метраполіі.

У гэты перыяд узнікаюць мовы-гібрыды, якія ўяўляюць сабой змяшэнне туземных (мясцовых) моў з якой-небудзь еўрапейскай мовай, мовай каланізатараў. Прыкладамі такіх моў з’яўляюцца “піджын-інгліш” і крэольскія мовы французскага тыпу ў Амерыкана-Карыбскай зоне і зоне Індыйскага акеана.

Зразумела, што дзве мовы актыўна выкарыстоўваліся і падчас заключэння гандлёвых здзелак паміж партнёрамі, якія гавораць на розных мовах. Камунікаванне паміж дзелавымі партнёрамі ў такім выпадку магло адбывацца ў тым ліку пры дапамозе перакладчыкаў. Напрыклад, на Русі ў далёкія часы такіх людзей называлі *талмачамі* і *талмачкамі*. У нашы часы ўвогуле складана ўявіць сабе рашэнне міжнародных пытанняў без удзелу перакладчыкаў.

Сучасны чалавек карыстаецца вынікамі перакладчыка, калі чытае інструкцыю да пральнай машыны замежнай вытворчасці, калі даведваецца праз тэлебачанне аб тым, што пішуць сёння ў еўрапейскіх газетах, калі яму патрэбна правесці перагаворы з замежным партнёрам, калі ён бярэ ў рукі цікавы раман замежнага аўтара і інш. Да гэтага варта дадаць і працу перакладчыкаў мінулых часоў, таму што Біблію і многія мастацкія творы мы чытаем і ў даўнейшых перакладах.

Такім чынам, ва ўсе часы пераклад абслугоўваў самыя надзённыя патрэбы чалавецтва: у антычнасці ён садзейнічаў пераемнасці грэчаскай і рымскай культур; у Сярэднявечча – распаўсюджанню хрысціянства, ва ўсе далейшыя часы спрыяў узаемнаму ўзбагачэнню мастацтваў, навукі, літаратур, матэрыяльнай і побытавай культуры розных народаў. Аднак толькі ў XX стагоддзі людзі прыйшлі да ўсведамлення важнасці перакладу: сёння вучоныя розных краін адзначаюць асаблівую ролю перакладу ў фарміраванні нацыянальных культур.

Практычная дзейнасць перакладчыкаў і даследаванні ў галіне перакладу даюць магчымасць пастаянна папаўняць і ўдасканальваць тэорыю перакладу,

аднак варта адзначыць, што нават да сёння існуюць розныя погляды на тэорыю перакладу і на пераклад.

КАРОТКІ СЛОЎНІК ПЕРАКЛАДЧЫЦКІХ ТЭРМІНАЎ

Абзацна-фразавы пераклад – пераклад, які ажыццяўляецца на ўзроўні асобных сказаў або абзацаў, якія перакладаюцца паслядоўна адзін за другім.

Агульная тэорыя перакладу – раздзел лінгвістычнай тэорыі перакладу, які вывучае найбольш агульныя лінгвістычныя заканамернасці перакладу, незалежна ад асаблівасцей канкрэтнай пары моў – удзельнікаў працэсу перакладу, спосабу ажыццяўлення гэтага працэсу і індывідуальных асаблівасцей канкрэтнага акта перакладу.

Адзінка перакладу – 1) мінімальна адзінка тэксту арыгінала, якая перакладаецца як адзінае цэлае, у тым плане, што ёй можна знайсці адпаведнік у перакладзе, але нельга знайсці ў перакладзе адзінак, якія перадаюць значэнне асобных частак-складнікаў дадзенай адзінкі, калі такія маюцца; 2) адзінка эквівалентнасці; 3) адзінка перакладчыцкага працэсу.

Аднабаковы пераклад – вусны пераклад, які ажыццяўляецца толькі ў адным кірунку, г.зн. з дадзенай мовы на якую-небудзь іншую.

Адэкватны пераклад – пераклад, які забяспечвае прагматычныя задачы перакладчыцкага акта на максімальна магчымым для дасягнення гэтай мэты ўзроўні эквівалентнасці, не дапускаючы парушэння нормаў і ўзусу зыходнай мовы, захоўваючы жанрава-стылістычныя патрабаванні да тэкстаў дадзенага тыпу і адпаведнасць канвенцыянальнай норме перакладу.

Анатацыйны пераклад – пераклад, у якім адлюстроўваюцца толькі галоўная тэма, прадмет і прызначэнне тэксту для перакладу.

Аўтарскі (аўта-) пераклад – пераклад, выкананы аўтарам арыгінальнага тэксту.

Аўтарызаваны пераклад – апрабаваны аўтарам пераклад арыгінальнага тэксту.

Аўтэнтычны пераклад – пераклад афіцыйнага дакумента, які мае аднолькавую з арыгіналам юрыдычную сілу; згодна з міжнародным правам, тэкст дагавора можа быць распрацаваны і прыняты на адной мове, але яго аўтэнтычнасць устаноўлена на дзвюх і больш мовах.

Безэквівалентная лексіка – лексічныя адзінкі зыходнай мовы, якія не маюць аднаслоўных эквівалентаў у мове перакладу.

Безэквівалентныя граматычныя адзінкі – граматычныя формы і структуры зыходнай мовы, якія не маюць аднатыпных адпаведнасцей у мове перакладу.

Білінгвізм – веданне дзвюх моў. Адрозніваюць натуральны і штучны білінгвізм. Пры натуральным білінгвізме веданне дзвюх моў набываецца пры пастаяннай прысутнасці ў розных моўных асяроддзях. Напрыклад, калі чалавек у прафесійным асяроддзі, на працы размаўляе па-беларуску, а дома, з сямейнікамі па-руску і інш. Адрозніваюць таксама субардынатыўны білінгвізм (пры якім вылучаецца дамінантная мова, мова мыслення) і каардынатыўны

білінгвізм (двухмоўе, пры якім няма дамінуючай мовы, а думаюць на той жа мове, на якой і гавораць).

Бінарны пераклад – пераклад з адной натуральнай мовы на іншую.

Вольны (свабодны) пераклад – пераклад, які перадае асноўную інфармацыю арыгінала з магчымымі адхіленнямі – дабаўленнямі, пропускам і інш.; ажыццяўляецца на ўзроўні тэксту, таму для яго аказваюцца нерэlevantнымі катэгорыі эквівалентнасці моўных адзінак.

Вусны пераклад – від перакладу, пры якім арыгінал і яго пераклад выступаюць у працэсе перакладу ў нефіксаванай (вуснай) форме, што прадвызначае аднакратнасць успрымання перакладчыкам адрэзкаў арыгінала і немагчымасць далейшага супастаўлення або выпраўлення перакладу пасля яго выканання. Гэтае паняцце аб'ядноўвае ўсе віды перакладу, што прадугледжваюць вуснае афармленне, у тым ліку такія самастойныя віды перакладу, як паслядоўны пераклад, сінхронны пераклад і пераклад з ліста.

Вучэбны пераклад – пераклад, які выкарыстоўваецца ў вучэбным працэсе для падрыхтоўкі перакладчыкаў або як адзін з прыёмаў навучання замежнай мове.

Генералізацыя – 1) лексіка-семантычная замена адзінкі зыходнай мовы з больш вузкім значэннем на адзінку мовы перакладу з больш шырокім значэннем; 2) прыём перакладу, заснаваны на замене відавога паняцця родавым. Напрыклад, “сініца” перакладаецца як “птушка”, “вінаград” – як “фрукт”, “садавіна”.

Граматычная трансфармацыя – адзін з прыёмаў перакладу, які заключаецца ў змене структуры сказа або словазлучэння пры захаванні семантычнай інфармацыі.

Даслоўны пераклад – механічная падстаноўка слоў мовы перакладу, аналагічных словам зыходнай мовы.

Двухбаковы пераклад – паслядоўны вусны пераклад гутаркі, які ажыццяўляецца з адной мовы на іншую і наадварот.

Дыяхранічны (гістарычны) пераклад – пераклад на сучасную мову гістарычнага тэксту, напісанага на мове мінулай эпохі.

Дэзіратыўна адэкватны пераклад – пераклад, які поўна і правільна адказвае на інфармацыйны запыт спажыўца і не абавязкова перадае поўны сэнсавы змест і вядучую камунікатыўную функцыю арыгінала.

Жанрава-стылістычная класіфікацыя перакладаў – падзел перакладаў у залежнасці ад жанрава-стылістычных асаблівасцей арыгінала на мастацкі пераклад і інфармацыйны пераклад і функцыянальныя падвіды перакладу.

Жанрава-стылістычная норма перакладу – патрабаванні, якім павінен адпавядаць пераклад у залежнасці ад прыналежнасці арыгінала да пэўнага функцыянальнага стылю.

Завераны пераклад – пераклад, адпаведнасць арыгіналу якога пацвярджаецца юрыдычна.

Зыходная мова – мова арыгінала; мова, з якой ажыццяўляецца пераклад.

Інфармацыйны пераклад – пераклад арыгіналаў, якія не належаць да мастацкай літаратуры (грамадска-палітычных, навукова-тэхнічных, афіцыйна-

справавых і інш.), г.зн. тэкстаў, асноўная функцыя якіх заключаецца ў паведамленні пэўных звестак, а не ў мастацка-эстэтычным уздзеянні на адрасата.

Калькаванне – спосаб перакладу лексічнай адзінкі арыгінала шляхам замены яе састаўных частак-марфем або слоў (у выпадку ўстойлівых адзінак) іх адпаведнікамі ў мове перакладу.

Канвенцыянальная норма перакладу – патрабаванні, якім павінен адпавядаць пераклад у сувязі з агульнапрынятымі ў дадзены перыяд поглядамі на ролю і задачы перакладчыцкай дзейнасці.

Канкрэтызацыя – 1) лексіка-семантычная замена адзінкі зыходнай мовы з больш шырокім значэннем адзінкай мовы перакладу з больш вузкім значэннем; 2) прыём перакладу, які заключаецца ў пераходзе ад родавага паняцця да відавoga. Напрыклад, “навучэнец” перакладаецца ў залежнасці ад кантэксту як “студэнт” або “слухач”.

Лексіка-семантычная замена – спосаб перакладу лексічных адзінак арыгінала шляхам выкарыстання ў перакладзе адзінак мовы перакладу, значэнні якіх не супадаюць са значэннямі зыходных адзінак, але могуць быць выведзены з іх з дапамогай лагічных пераўтварэнняў пэўнага тыпу.

Лексічны кантэкст – сукупнасць лексічных адзінак, у акружэнні якіх выкарыстоўваецца дадзеная адзінка тэксту.

Лінгвістыка перакладу, або лінгвістычнае перакладазнаўства – раздзел мовазнаўства, які вывучае пераклад як лінгвістычную з’яву.

Лінгвістычная тэорыя перакладу – тэарэтычная частка лінгвістыкі перакладу.

Лінгвістычны кантэкст – моўнае акружэнне, у якім выкарыстоўваецца дадзеная адзінка ў тэксце.

Літаральны пераклад – перадача ў тэксце перакладу фармальных і / або семантычных кампанентаў зыходнага тэксту.

Літаратурнае перакладазнаўства – раздзел літаратуразнаўства, які вывучае пераклад як від літаратурнай творчасці.

Мадэль перакладу – умоўнае апісанне шэрагу разумовых аперацый, выконваючы якія, можна ажыццявіць працэс перакладу ўсяго арыгінала або пэўнай яго часткі.

Мастацкі пераклад – пераклад твораў мастацкай літаратуры, г.зн. тэкстаў, асноўная функцыя якіх заключаецца ў мастацка-эстэтычным уздзеянні на чытача.

Машынны (аўтаматычны) пераклад – пераклад, выкананы або выконваемы камп’ютарам.

Міжмоўная (двухмоўная) камунікацыя – моўныя зносіны паміж камунікантамі, якія карыстаюцца рознымі мовамі.

Мова перакладу – мова, на якую робіцца пераклад.

Моўнае пасрэдніцтва – пераўтварэнне ў працэсе міжмоўнай камунікацыі зыходнага паведамлення ў такую моўную форму, якая можа быць успрыята рэцэптарам, які не валодае мовай перакладу.

Норма перакладу – сукупнасць патрабаванняў, якім павінен адпавядаць пераклад.

Няпоўны пераклад – пераклад, які перадае сэнсавы змест арыгінала з пропускімі і скарачэннямі.

Памарфемны пераклад – пераклад, які выконваецца на ўзроўні асобных марфем без уліку іх структурных сувязей.

Паслоўны пераклад – пераклад, які выконваецца на ўзроўні асобных слоў без уліку сэнсавых, сінтаксічных і стылістычных сувязей паміж словамі.

Паслядоўны пераклад – разнавіднасць вуснага перакладу, які ажыццяўляецца пасля праслухоўвання пэўнай адзінкі тэксту, у паўзах паміж гэтымі адзінкамі.

Пафразавы пераклад – пераклад, які выконваецца на ўзроўні асобных сказаў або фраз, перакладаемых паслядоўна адно за другім.

Пераклад – від моўнага пасрэдніцтва, пры якім змест іншамоўнага тэксту арыгінала перадаецца на іншую мову праз стварэнне на гэтай мове камунікатыўна раўнацэннага тэксту.

Пераклад з ліста – вусны пераклад пісьмовага тэксту ў працэсе яго ўспрымання і без папярэдняга чытання.

Перакладазнаўства – сукупнасць навуковых дысцыплін, якія вывучаюць розныя аспекты перакладу.

Перакладчыцкая (міжмоўная) трансфармацыя – пераўтварэнне, з дапамогай якога можна ажыццявіць пераход ад адзінак арыгінала да адзінак перакладу.

Перакладчыцкі адпаведнік – адзінка мовы перакладу, якая рэгулярна ўжываецца для перакладу адзінкі зыходнай мовы.

Пісьмовы пераклад – найбольш распаўсюджаны від прафесійнага перакладу, пры якім успрыманне тэксту ажыццяўляецца зрокавым шляхам, а афармленне перакладу – пісьмова. Гэты від перакладу ў навуковых публікацыях называюць зрокава-пісьмовым.

Поўны пераклад – пераклад, які перадае сэнсавы змест арыгінала без пропускі і скарачэнняў.

Прагматыка перакладу (прагматычны аспект перакладу) – уплыў на ход і вынік перакладчыцкага працэсу неабходнасці ўзнавіць прагматычны патэнцыял арыгінала і забяспечыць жаданае ўздзеянне на рэцэптара (адрасата) перакладу.

Прагматычная адаптацыя перакладу – змены, якія ўносяцца ў тэкст перакладу з мэтай атрымаць неабходную рэакцыю з боку канкрэтнага рэцэптара (адрасата) перакладу.

Прагматычная каштоўнасць перакладу – ступень адпаведнасці тэксту перакладу тым задачам, для вырашэння якіх ажыццяўляўся працэс перакладу.

Прагматычная норма перакладу – патрабаванне забеспячэння прагматычнай каштоўнасці перакладу.

Прагматычны патэнцыял тэксту – здольнасць тэксту аказаць уздзеянне на рэцэптара (адрасата), выклікаць у яго інтэлектуальную або эмацыйную рэакцыю на перададзенае паведамленне.

Прамы (першасны, непасрэдны) пераклад – пераклад, зроблены непасрэдна з арыгінала.

Прыём апушчэння – адмова ад перадачы ў перакладзе семантычна збытکوўных слоў, значэнні якіх нерэлевантныя або лёгка аднаўляюцца ў кантэксце.

Прыём лексічных дабаўленняў – выкарыстанне ў перакладзе дадатковых лексічных адзінак для перадачы імпліцытных элементаў сэнсу арыгінала.

Прыём паслоўнага перакладу – падстаноўка бліжэйшых адпаведнікаў замест лексічных адзінак арыгінала пры захаванні сінтаксічных сувязей паміж імі ў якасці прамежкавай стадыі ў працэсе пошуку аптымальнага варыянта перакладу.

Прыём перамяшчэння лексічных адзінак – ужыванне бліжэйшага адпаведніка адзінкі перакладу зыходнай мовы ў іншым месцы выказвання ў тэксце перакладу.

Псіхалінгвістычная класіфікацыя перакладаў – падзел перакладаў на віды і падвіды па спосабу (форме маўлення) успрымання арыгінала і стварэння тэксту перакладу.

Рэаліі (нацыянальныя) – прадметы, з’явы, традыцыі, звычаі, якія складаюць спецыфіку дадзенай сацыяльнай супольнасці, этнічнай групы. Рэаліямі таксама называюць словы і словазлучэнні, якія іх абазначаюць. Большасць нацыянальных рэалій адносяцца да безэквівалентнай лексікі.

Рэцыпіент – той, каму адрасуецца тэкст, паведамленне (інфармацыя).

Свабодны (вольны) пераклад – пераклад ключавой інфармацыі без уліку фармальна-семантычных кампанентаў зыходнага тэксту.

Семантыка-стылістычна адэкватны пераклад – семантычна поўны, дакладны і стылістычна эквівалентны пераклад, які адпавядае функцыянальна-стылістычным нормам мовы перакладу.

Сінтаксічны кантэкст – сінтаксічная канструкцыя, у якой ужываецца дадзенае слова, словазлучэнне або даданы сказ.

Сінхронны пераклад – вусны пераклад, ажыццяўляемы адначасова са слыхавым успрыманням зыходнага тэксту. Адзін з асноўных відаў прафесійнага перакладу.

Сітуацыйны (экстралінгвістычны) кантэкст – абставіны, час і месца, да якіх адносіцца выказванне, а таксама любыя факты рэчаіснасці, веданне якіх дапамагае рэцэптару правільна інтэрпрэтаваць значэнне моўных адзінак у выказванні.

Скарочаны пераклад – пераклад, у якім адбываецца апушчэнне асобных частак арыгінала па маральна-эстэтычных, палітыка-ідэалагічных або іншых меркаваннях практычнага характару.

Супастаўляльны аналіз перакладу – аналіз формы і зместу тэксту перакладу ў супастаўленні з формай і зместам арыгінала.

Сэнсавая дамінанта – найбольш важная частка зместу арыгінала, якая абавязкова павінна быць захаваная ў перакладзе і дзеля захавання якой могуць быць “прынесены ў ахвяру” іншыя элементы перакладаемага паведамлення.

Транскрыпцыя – спосаб перакладу лексічнай адзінкі арыгінала шляхам перадачы яе гукавой формы з дапамогай літар мовы перакладу.

Транслітарацыя – спосаб перакладу лексічнай адзінкі арыгінала шляхам перадачы яе графічнай формы з дапамогай літар мовы перакладу.

Транспазіцыя – пераклад тэксту аднаго жанру або функцыянальнага стылю ў іншы жанр або функцыянальны стыль.

Трансфармацыйна-семантычная мадэль перакладу – мадэль перакладу, якая ўяўляе працэс перакладу як шэраг пераўтварэнняў, з дапамогай якіх перакладчык пераходзіць ад адзінак зыходнай мовы да адзінак мовы перакладу.

Трансфармацыйны пераклад – пераклад з выкарыстаннем адной з перакладчыцкіх трансфармацый.

Ускосны (другасны, непрамы) пераклад – пераклад, які ажыццяўляецца не непасрэдна з тэксту арыгінала, а з яго перакладу на якую-небудзь іншую мову.

Цэльнатэкставы пераклад – пераклад цэлага тэксту, без вылучэння ў якасці адзінак перакладу асобных слоў, сказаў або абзацаў.

Эксперыментальны пераклад – пераклад, выкананы з даследчыцкай мэтай.

Эксплікацыя (апісальны пераклад) – лексіка-граматычная трансфармацыя, пры якой лексічная адзінка зыходнай мовы замяняецца словазлучэннем, якое эксплікуе яго значэнне, г.зн. дае больш або менш поўнае тлумачэнне гэтага значэння на мове перакладу.

Эталонны пераклад – узорны пераклад, які выкарыстоўваецца для параўнання з кваліфікуемым перакладам.

Этап перакладчыцкага працэсу – частка перакладчыцкага працэсу, якая характарызуецца дзеяннямі перакладчыка пэўнага тыпу.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. *Абабурка, М. В.* Асаблівасці перакладу рускамоўных тэкстаў на беларускую мову: Дапаможнік для студэнтаў філал. фак-та / Рэд. В. І. Рагаўцоў; МДУ імя А. А. Куляшова. – Магілёў, 1999. – 18 с.

2. *Абабурка, М. В.* Дапаможнік для СРС па спецкурсе “Пераклад рускамоўных тэкстаў на беларускую мову” / М. В. Абабурка. – Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2001. – 26 с.

3. *Аксамітаў, А. С.* Беларуска-славянскія і беларуска-неславянскія ізафраземы – падабенства і адрозненне / А. С. Аксамітаў // *Slavia orientalis*. – 1999. – Т. XLVIII, № 2. – S. 269–279.

4. *Алексеева, И. С.* Введение в переводоведение: Учебное пособие для студентов филологических и лингвистических факультетов высш. учеб. заведений / И. С. Алексеева. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Академия, 2004. – 352 с.

5. *Валочка, Г. М.* Навучанне перакладу і ацэнка яго якасці / Г. М. Валочка // *Роднае слова*. – 1996. – № 9. – С. 151–160.

6. *Гарбовский, Н. К.* Теория перевода / Н. К. Гарбовский. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.

7. *Комиссаров, В. Н.* Теория перевода (лингвистические аспекты): Учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.

8. *Копанев, П. И.* Вопросы истории и теории художественного перевода / П. И. Копанев. – Минск: Изд-во БГУ, 1972. – 295 с.
9. *Лебединский, С. И.* Теория и практика перевода: учеб. пособие / С. И. Лебединский, В. В. Ревецкий, А. М. Забелло. – Минск: БГУ, 2001. – 160 с.
10. *Лепешаў, І. Я.* Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы / І. Я. Лепешаў. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1993. – Т. 1. – 590 с.; Т. 2. – 607 с.
11. *Лепешаў, І. Я.* Тлумачальны слоўнік прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Гродна: ГрДУ, 2011. – 695 с.
12. *Миньяр-Белоручев, Р. К.* Как стать переводчиком? / Р. К. Миньяр-Белоручев; отв. ред. М. Я. Блох. – М.: “Готика”, 1999. – 176 с.
13. *Нелюбин, Л. Л.* Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – 3-е изд., перераб. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.
14. *Паршин, А.* Теория и практика перевода [Электронный ресурс] / А. Паршин. – Режим доступа: <http://teneta.rinet.ru/rus/pe/parshin-and-teoria-i-praktika-perevoda.htm>. – Дата доступа: 23.10.2015.
15. *Сцяцко, П. У.* Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П. У. Сцяцко, М. Ф. Гуліцкі, Л. А. Антанюк. – Мінск: Вышэйшая школа, 1990. – 222 с.
16. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. – 4-е выд. – Мінск: БелЭН, 2005. – 784 с.
17. *Федоров, А. В.* Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для институтов и факультетов иностр. языков. Учеб. пособие / А. В. Федоров. – 5-е изд. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: "Издательский Дом "Филология три", 2002. – 416 с.
18. *Шидловский, А. В.* Лингвистические проблемы перевода на белорусский язык / А. В. Шидловский. – Минск: Вышэйшая школа, 1978. – 95 с.
19. *Юрчанка, Г. Ф.* Народнае мудраслоўе: Слоўнік / Г. Ф. Юрчанка. – Мінск: Беларуская навука, 2002. – 319 с.
20. *Юрчанка, Г. Ф.* Паэзія народнай моватворчасці / Г. Ф. Юрчанка. // Полымя. – 2001. – № 1. – С. 271–287.
21. *Kopaliński, W.* Słownik symboli / W. Kopaliński. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1990. – 509 s.

Г.К. Чахоўскі,

ГРАФІКА, ЯЕ ПРАДМЕТ І ЗАДАЧЫ

Паняцце графікі і яе асноўныя задачы

Графіка (грэч. *graphike* – намаляваны; *grapho* – пішу) – гэта сукупнасць сродкаў пісьма, якія выкарыстоўваюцца для фіксацыі вуснага маўлення. Графікай таксама называюць раздзел мовазнаўства, у якім вывучаюцца пісьмовыя знакі, суадносіны паміж літарамі і гукамі, абрысы літар, знакаў.

Графіка аналізуе гукавыя значэнні літар і правілы іх чытання. Такім чынам, адной з асноўных задач графікі з’яўляецца вызначэнне ўзаемаадносін паміж гукамі вуснага маўлення і літарамі алфавіта, якія перадаюць на пісьме гукі.

Асноўнымі сродкамі графічнай сістэмы беларускай мовы з’яўляюцца **літары** – графічныя знакі, якія выкарыстоўваюцца для абазначэння на пісьме гукаў.

Паводле асноўных значэнняў усе літары падзяляюцца на адназначныя і двухзначныя.

Адназначныя літары маюць адно гукавое значэнне і перадаюць на пісьме адзін гук. Да іх адносяцца *a, o, э, у, ы*, якія абазначаюць галосныя гукі [*a*], [*o*],